

שבת צט

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהוידע על שבת דף צט/א

ככוכבים ברקיע. נראה לי בס"ד בזה להורות שהמשכן יתקיים אצל ישראל אם יהיו צדיקים תמיד שנמשלו לכוכבים, כמ"ש [דניאל י"ב ג'] ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ומ"ש גדולה חכמה שנאמרה בעליונים, נראה לי בס"ד כי העליונים רומזים ללבושי האורה הנבראים מן המחשבה והדבור שהם למעלה בראש, והתחתונים רומזים ללבושי האורה הנבראים מן המעשה שהיא למטה בידיהם, גם העליונים רומזים למצות ומעשים טובים של הצדיקים אשר הם שלמים מעת עשייתם, לכך עשו מלאכים מעיקרא מעת היותם במחובר, והתחתונים רמזו להמון אשר תחלת עשייתם חסדים ואחר זה נתקנים ונשלמים, ומה שנתן הקב"ה חכמה לנשים במעשה העזים, כי העזים הם גבורה והנשים גם כן שרשם בגבורה:

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף צט. וגדולה חכמה שנאמרה בעליונות יותר ממה שנאמרה בתחתונות. צריך ביאור מאי נפק"מ בין הלשון חכמת לב להלשון אשר נשא לבן אותנה בחכמה, ומפרש דבריו שאול (תנינא פ' ויקהל) עפ"י הא דאיתא במס' ברכות (נה.) אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, ומבאר דיש חכמה אשר הקב"ה משפיע עליו מחכמת אלוקית, וזה לא יתכן אלא באיש אשר נמצא בלבו חכמת אנושית, אבל מי שהוא סכל בטבע לא יוכל לחול עליו שפעת חכמת אלוקית. וזהו הפירוש וכל אשה חכמת לב, היינו חכמה טבעית בידיה טוה, וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה, היינו שהיה להן חכמה מקודם והקב"ה הוסיף להן חכמה, נשאן לבן עוד יותר ע"י שפעת אלוקית ועשו חכמה יתירה וטוה על העזים, וזהו גדולה חכמה שנא' בעליונות היינו שהיה חכמת אלוקית, עי"ש עוד מה שפירש בזה.

3. משך חכמה על שמות פרק לה פסוק כה

(כה) וכל אשה חכמת לב בידיה טוה כו', וכל הנשים כו' טוה את העזים - מה דבתכלת וארגמן כו' כתוב בלשון יחיד וכאן כתיב לשון רבים, משום דאת העזים טוה גם נדות שטוה על העזים וכדאמר בשבת (דף עד:), ובעלי חיים אינם מקבלים טומאה, אבל בתכלת שמקבל טומאה טוה רק טהורות לכן אמר בלשון יחיד שכל אשה טהורה טוה תכלת וארגמן ודו"ק.

4. ספורנו עה"ת ספר שמות פרק לה פסוק כו

טוה את העזים. מעל העזים, כדבריהם ז"ל למען יהיה בטוהי זהר נוסף, כי בהרבה מהפשוטים ימעט קצת מטוב איכותם כאשר יעקרו ממקום גדולם, כמו שיקרה בדבש דבורים ובקאסיא"ה ובחלב ובזולתם:

5. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מה/ב

אמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן שנאמר עצי שטים עומדים תניא נמי הכי עצי שטים עומדים שעומדים דרך גדילתן דבר אחר עומדים שמעמידין את ציפון דבר אחר עומדים שזא תאמר אבד סיברם ובטל סיכויין תלמוד לומר עצי שטים עומדים שעומדים לעולם ולעולמי עולמים

6. שו"ע אורח חיים - סימן שמה

(א) ארבע רשויות לשבת; רשות היחיד ורשות הרבים, כרמלית (פי' רך מל לא לח ולא יבש אלא בינוני הכא נמי לא רשות היחיד לפי שאין לו מחיצות, ולא רשות הרבים שאינו דומה לדגלי מדבר דלאו להלוא דרבים עבידא, רש"י) ומקום פטור:

(ב) איזהו רה"י, מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים ויש בו ד' טפחים על ד' טפחים או יותר, וכן חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה. וכן תל גבוה עשרה ורחב ארבעה על ארבעה:
הגה - י"א דבעינן באלו ארבעה על ארבעה הן ואלכסונן, וכמו שיתבאר לקמן סי' שמ"ט (הגהות אשירי פ"ק דשבת ותוס' עירובין דף נ"א):

(ג) כתלים המקיפים רשות היחיד, על גביהם רשות היחיד אפילו אינם רחבים:

(ה) חורים שבכתלי רשות היחיד שכלפי רשות היחיד, הם רשות היחיד: הגה - ואם הם כלפי חוץ ואינם עוברים כלפי פנים, נדונים לפי גבהן ורחבן, כמו שיתבאר סי' זה סעיף י"ג (ב"י בשם הרשב"א והמגיד):

(ו) אויר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד לרקיע:

(ז) אפי' כלי כגון תיבה או מגדל או כוורת, אם יש לרבע בו ארבעה על ארבעה והוא גבוה עשרה, הוי רשות היחיד:

7. שו"ע אורח חיים - סימן שמה

(טו) איזהו רה"י הוא כרמלית, מקום שאין הלוך לרבים כגון ים ובקעה ואצטוונת ואצטבא (פירוש אצטוונת מקום שלפני החנויות שיושבים שם הסוחרים, ואצטבא הוא מקום שמניחין עליו פרקמטיא) שלפני העמודים בר"ה, והיא רחבה ארבעה וגבוה משלשה ועד עשרה, וקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים (וכגון מבואות שיש להן שלש מחיצות ואין להם לחי או קורה ברביעית) (טור), ורשות הרבים שהיא מקורה, ותל שיש בו ארבע על ארבע ואינו גבוה עשרה, וכן חריץ שהוא ארבעה על ארבעה ואינו עמוק עשרה:

8. שו"ע אורח חיים - סימן שמה

(כ) מקום פטור הוא מקום שאין בו ד' על ד', וגבוה משלשה ולמעלה עד לרקיע; או חריץ שאין בו ד' על ד' ועמוק יותר משלשה. וכן המחיצות הגבוהות משלשה ולמעלה ואין ביניהם ארבעה על ארבעה: הגה - וכל זה דוקא בעומד ברשות הרבים, אבל בכרמלית אמרינן: מצא מין את מינו ונייעור, ודינו ככרמלית (ר"ן פרק כיצד משתתפין והגהות מרדכי פרק ט"ו דשבת (טור) וב"י בשם רמב"ם). ויש חולקים ואומרים דאין חילוק בין רשות הרבים לכרמלית (רש"י ומ"מ פ"ד בשם רשב"א), אבל אם עומד ברשות היחיד לכולי עלמא דינו כרשות היחיד (ב"י):

9. שו"ע אורח חיים - סימן שמה

(ח) איזהו רה"י, רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפי' יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתותיו נעולות בלילה) (טור) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים:

10. ערוך השולחן אורח חיים סימן שמה סעיף כ

ולכן נראה דענין רשות הרבים כן הוא דאין להיות בעיר רק רשות הרבים אחד לשני צדדי העיר מזרח ומערב וכן רשות הרבים אחד לצפון ודרום וכשמו כן הוא שזה המקום הוא רשות שכל הרבים השוכנים

בהמקום פונים לשם ולא למקום אחר כמו אצלם שכל הערים היו עשויים מבואות ובתוך המבואות היו הרבה חצירים ובכל חצר הרבה בתים והיו המבואות גדורים מג' רוחות אך באמצע העיר היתה סרטיא גדולה שכל המבואות פתוחות לה והיתה מפולשת משני הצדדים וכל מי שהיה צריך לילך לעיר אחרת בהכרח שהיה יוצא דרך סרטיא זו ומקום אחר לא היה לו כמובן וכן היתה פלטיא גדולה שבשם כולם מתקבצים לסחורה וזהו ששנינו בברייתא איזהו רשות הרבים כלומר המקום האחד שהרבים פונים לשם סרטיא ופלטיא **אבל אם העיר אינה עשויה מבואות אלא כל הרחובות מפולשים לארבע רוחות העולם ומי שדר ברחוב זה יצא לעיר אחרת דרך רחוב זה ומי שדר ברחוב אחרת יצא דרך רחוב שלו** וכן כל הרחובות וא"כ אין מקום שיקרא עליו רשות הרבים מפני שאין שם מקום שכולם מתקבצים שם:

11. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כח

ט. בדברי ערוך השולחן דרה"ר היא דווקא אם היא יחידה בעיר

ומה שהביא מערוך השולחן סימן שמ"ה סעיף כ' - כ"ג דרה"ר הוא רק כשאין בעיר רק רה"ר אחד, שמכל המבואות שהיו גדורות מג' צדדים הלכו דרך הסרטיא שכל המבואות היו פתוחות לה, והסרטיא היתה מפולשת משני הצדדים להעלמא. אבל אם יכול כל אחד לצאת מרחוב שדרו בו אל מחוץ לעיר אין שם רה"ר. **לכאורה לא מובן כלל דמשמע דלדבריו בין עיר גדולה בין עיר קטנה שווין, דרק מקום אחד שייך להיות רה"ר ולא יותר, שליכא טעם לזה ולא דרישת קרא לזה, וגם לא רמז בגמרא.**

ואם נימא שרק כשכל אחד יכול לצאת מביתו אל מחוץ לעיר אינו רה"ר, הרי כל הערים, אף עיר קטנה, אם צריך לצאת דווקא דרך כל הרחוב הוא רה"ר. הרי א"כ רוב הערים, אף קטנות ביותר, נמי הוא בחשיבות רה"ר. וגם הא כתב שם אם מי שדר ברחוב זה יצא דרך רחוב שלו, אינו רה"ר מפני שאין שם מקום שכולם מתקבצים שם. ושייך לומר כדבריו רק כשיש דווקא מספר אינשי להיחשב רה"ר, ואז לא כל עיר קטנה תחשב רה"ר, דהוא להסוברים דבעינן ס' ריבוא. ולכן בעיר שיש בה ס' ריבוא ולא יותר, כמו בדגלי מדבר, לא היה שייך להיות שם רק רה"ר אחד. שרק אם יש כמה פעמים ס' ריבוא בעיר, אולי כל רחוב המשמש את כל הס' ריבוא יחשב רה"ר. וכיאר בערוך השולחן שם דזה לא היה בשאר יציאות מן המחנה, שכל אחד היה יכול לצאת ממקומו וליילך אל מחוץ למחנה גם לפני אוהלים דחלק קטן משבטו, אלא בהיציאות מאהליהם לילך אצל משה רבנו, שכל ישראל שנחשבו ס' ריבוא הלכו אצלו, שלכן רק מחנה לוייה דהיה שם משה היה רה"ר. וא"כ אין כאן טעם חדש להתיר לערב רחובות שלנו אף שרחבים ט"ז אמה, כיוון שטעמו שייך רק להסוברים דבעינן ס' ריבוא, ולא שייך להביאו לעוד טעם לענין זה. איברא דלא משמע בדבריו כדפירשתי, אבל לא מובן כוננתו שא"כ ג"כ לא שייך להביאו.

12. משנה ברורה סימן שמה

(כד) בכל יום - **חפשי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא נזכר בדבריהם [כה] תנאי זה רק שיהיו מצויין שם ששים רבוא.** ועיין מה שכתבנו בבה"ל בשם הרמב"ן והריטב"א:

13. משנה ברורה סימן שמה

(כג) וי"א שכל שאין ששים רבוא וכו' - סבירא להו דגם לזה בעינן דומיא דדגלי מדבר שהיו ששים רבוא ואף שהיה שם עוד ערב רב ונשים וטף **לא חשבינן אלא מה שנמצא בכתוב בפירוש. ולענין הלכה מדעת המחבר דכתב דעה זו רק בשם י"א משמע דלהלכה לא ס"ל כן ומ"מ אין בנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו** דדעה זו ג"כ לא דעת יחידאה היא כמו שכתבתי בביאור הלכה וכן צדדו כמה אחרונים **וכל בעל נפש יחמיר לעצמו** ועיין בסימן שס"ד במשנה ברורה סק"ז ובביאור הלכה כאן ושם:

14. ביאור הלכה סימן שמה

שאיין ששים רבוא וכו' - ... וכ"כ העולת שבת בשם כנה"ג וכן בא"ר ובתוספת שבת דמדכתב המחבר דעה ראשונה בסתמא משמע דדעתו כן. ועתה נבוא להתבונן אודות מה שכתבו המ"א והט"ז דרוב פוסקים ס"ל כהי"א הנה באמת כפי מה שהעתיק הב"י בקיצור נמרץ את עקרי השיטות דימו הם שרק אלו הם החולקים בזה [וכונת הב"י היה כיון שאנו מוצאים כמה מגדולי הראשונים שמחמירין בזה ע"כ בודאי עכ"פ נכון להחמיר] אבל כאשר חפשנו דבר זה בפוסקים מצאנו עוד הרבה מגדולי הראשונים המחמירים בענין זה. אכן מתחלה אחשב דעת המקילין בזה ראשון לכולם הביא זה בשם בה"ג [ואינו בבה"ג שלפנינו] ורש"י בעירובין [דף ו' ודף נ"ט] וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה ורבינו מאיר ורוקח ותוספות פרק במה אשה [ולר"י משמע שם דלא פסיקא ליה כולי האי דבר זה] והרא"ש פ"א דעירובין והא"ז והטור ורי"ו **אכן לעומת זה יש הרבה שסוברין שר"ה הוא מן התורה כשרבים בוקעין במקום הזה אם הוא מפולש ולא בעינן ס' רבוא הלא המה הרמב"ם והר"ת והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והרה"מ והר"ן** בפרק במה אשה והגהת מרדכי במסכת שבת והרשב"ם [בהגה"ה פ"ק דשבת בשם הרשב"ם בדין האסקופה שהחמיר שם מאוד נגד דינא דגמרא וכתב שאין לנו וכו' ויבוא לידי איסור

תורה עי"ש הרי דס"ל שגם בזמה"ז שאין בנמצא ס"ר ג"כ יש מן התורה ר"ה] וכן ר"א ממיץ בספר יראים שלו [שלא הזכיר כלל בתנאי ר"ה שישים רבוא] והריב"ש והמאירי פ"ו דשבת כולם ס"ל דלא בעינן ס' רבוא ועיין בריטב"א פרק כיצד מעברין כתב שם שרוב הגאונים סוברין כן וגם בודאי מסתברא כן דאלו אם היה ר"ה דוקא מס' רבוא לא היה משתמיט הגמרא להשמיענו ד"ן וגם בדף ז' ע"א דקמקשה הגמרא אטו כל הני לאו כרמלית נינהו אמאי לא תירץ דאתו לרבות היכא דלא היה ס' רבוא וגם דידוע שגזרו חז"ל לענין תקיעת שופר בשבת [וכן לענין קריאת המגילה] וביטלו עשה דאורייתא לכלל ישראל כדי שלא יבוא לידי חילול שבת שיביא אותו אצל חכם וילמדנו ואי אמרת דהוא דוקא כשיש באותה העיר ס' רבוא הוא דבר שאין מצוי כלל וכלל כ"א איזה עיר יחידה בעולם. וע"כ בודאי יש להחמיר כסברא הראשונה ...

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סד עמוד ב

היתר תכשיט בחצר ומ"ש משופר ומגילה

ט) בסוגיין. והנה למעשה קיי"ל דשרי לצאת בתכשיטין לחצר ולרה"ר (עי' בכ"ז שו"ע סי' ש"ג סי"ח ונו"כ), וצ"ב דהוא נגד הגמ', וביארו בתוס' כאן בשם רב שר שלום מהגאונים דכל החשש הוא שמא תבא לידי איסור דאורייתא טלטול ד"א ברה"ר דשלפא ומחוי ואתיא לאתויי ד"א, וא"כ כ"ז בזמן שמצוי רה"ר דאורייתא, דהיינו שהולכים בה שישים ריבוא, אבל בזמנינו דאין מצוי רה"ר דאורייתא שיש בה ס' רבוא, [ובמקום שיש שישים ריבוא ע"י בנ"א הנמצאים במכוניות בישועת ישראל רצה לדון דכל מכונית חשיב רה"י לעצמה וליכא ס' ריבוא ברה"ר כלל], אף דשייך מציאות כזו, מ"מ כיון דהוי דבר רחוק ואינו מצוי ליכא להאי איסורא, ואע"ג דקי"ל דאף דבטל הטעם לא בטלה התקנה, הכא מעיקרא כיון דהוי גזירה רחוקה ול"ח גזירה אלימא שרי.

והקשה הביאווה"כ סי' ש"ג סי"ח ד"ה והשתא, דא"כ מ"ט אסור לתקוע בשופר וליטול לולב בשבת, ואפי' בזה"ז, וכמש"כ כל הפוסקים, וצ"ב דלפ"ד דכל דהוא גזירה משום טלטול ד"א ברה"ר, אזי כל דאין מצוי רה"ר דאורייתא לא גזרו, א"כ גבי לולב ושופר נמי נימא דכיון דאין מצוי רה"ר דאורייתא ליכא למיגזר דילמא יטלטלם ד"א ברה"ר, ולישתרי בשבת.

והביאור בזה י"ל, דדוקא גבי תכשיטין דהוי גזירה רחוקה מאוד, דחיישי' שמא תצא בו לרה"ר, ושמא תמצא שם אשה אחרת, ושמא תראה לה תכשיטיה, ושמא תסירם ממנה, ושמא תשכח להחזירם עליה, וכיון דהוי חשש רחוק כ"כ ע"כ לא גזרו אלא בזמן שמצוי רה"ר דאורייתא, אבל גבי שופר ולולב דהחשש הוא שילך אצל מומחה שילמדו התקיעה והנטילה (ולא רק שילך לביהכ"נ) ובזמן חז"ל היו הרבה שלא היו בקיאים בזה, והיו צריכים מומחה שילמדם, א"כ הוי חשש שכיח טפי ושפיר י"ל דגזרו ביה אף כשאין מצוי רה"ר דאורייתא.

ולפי דרך זו א"כ כל מה שהתירו הראשונים בזה"ז היינו בחשש דתכשיטין דהוי חשש רחוק, אמנם בחשש דקליעות שבשערה דהוי משום דאי מתרמי לה טבילה וכו' וכמבו' בה"פ, וא"כ לא הוי חשש רחוק כ"כ שפיר אסור אף בזה"ז, וכדאמרי' בשופר ולולב.

ולמעשה בזמנינו שרי לגמרי, ואפי' במקום שיש שם רה"ר דאורייתא ואפי' ברה"ר בעצמה, דכיון דבטל הגזירה באופן כללי, דאינו מצוי בדר"כ רה"ר, תו שרי בכל מקום, וליכא גזירה כלל, ובפרט לפי הטעם השני המבו' בראשונים דבזה"ז אין הדרך למישלף התכשיטים ולהראותם א"כ ודאי ל"ש בזה"ז כלל.

והא דבזה"ז מותרת ללבוש תכשיטין ול"ח דילמא מיתרמא לה טבילה ותסירם לפי המנהג דמורידיה תכשיטיה בטבילה, היינו משום דידועת מתי צריכה לטבול ובאותו זמן לא תלך עם תכשיטים ברה"ר, משא"כ בזמן חז"ל דהיו טובלים גם מטומאת שרץ וא"כ אין זמן הטבילה קצוב הלכך חיישי' דלמא מתרמי, וכמש"כ הראשונים דבטבילת גדה לא חיישי' להא, דידועת מתי טבול.

הגזירה, ברוב הפעמים לא הכניסו החכמים את טעם הגזירה לתוך עצם נוסח הגזירה, ובמיעוט המקרים ניסחו את גזירתם לומר, שדבר פלוני אסור מחמת חשש אלמוני. וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, דבפלוגתא דר"ש ורבנן (סנהדרין כא.) אי דרשינן טעמא דקרא א"ל, קיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא. כלומר, דזה ברור שיש טעמים לכל המצוות, ואין הקב"ה מצוה עלינו שום מ"ע או שום ל"ת בלי טעם הגון. וכן קיי"ל, דעלינו לדרוש ולחקור ולברר טעמן של כל המצוות, כפי אשר תשיג ידינו, דכמו שאנו מחוייבים ללמוד כל דיני התורה מכח מצות תלמוד תורה, כמו"כ מחוייבים אנו בתורת חלק ממצות ת"ת — לחקור על טעמי המצוות. ומה"ט מצינו בגמ' שחקרו התנאים לדעת, מפני מה קנסה התורה לגנב יותר מן הגולן (ב"ק עט:), ומפני מה קנסה התורה חמשה בקר ישלם תחת השור, ורק ארבע צאן תחת השה (שם בגמרא), וכהנה רבות. אך בהכי פליגי ר"ש וחכמים, אי דרשינן טעמא דקרא. כלומר, אם טעמי המצוות הן ממדות שהתורה נדרשת בהן א"ל, כלומר, שישתנה הדין³ מחמת טעמא דקרא, שבמקרה שלא יהיה נוהג הטעם, לא תהי' נוהגת המצוה. ולהלכה קיי"ל כברייתא דר' ישמעאל, דבי"ג מצות התורה נדרשת, וטעמא דקרא אינה מהם, ולכך קיי"ל, דאפילו באלמנה עשירה, אף דטעם המצוה אינו שייך בכה"ג, מכ"מ אין ממשכנין אותה, אכן מבואר שמה בגמ' סנהדרין, דהיכא דכתיב להדיא בקרא טעמא דקרא סמוך למצוה, כדכתיב לא ירבה לו נשים ולא יסור את לבבו, בכה"ג ס"ל לחכמים כשיטת ר"ש, דשפיר דרשינן טעמא דקרא. (ועי' תשו' מנחת אלעזר ח"ב סי' נ"ד בהערה א', ביישוב תמיהת הגאון החת"ס, עפ"י מהלך זה⁴).

לעישור נכסי. אבל טפי מהכי, כבר אינו דבר הנוגח כל כך, ודינו כעקירת דבר מן התורה בקו"ע, שעד כדי כך כבר אין כח ביד החכמים.

ג. ענין דבר שבמנין

ועפ"י דברינו אלו יובנו היטב דברי הרא"ש לכתובות שם (פ"ד סי' כד), שהביא בשם הגאונים, דהיום מכמה שנים כבר בטלה תקנת בנין דכריך, שאין הטעם אלא כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו, ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר, והלואי שיתן לבנו כבתו. ולכסוף הביא טענת הר"ר מאיר הלוי ז"ל, והר"ר יונה ז"ל שכתבו דאין לעקור תקנת חכמים. וועפ"י פשוטו ר"ל, דאף דטעם התקנה לא שייכא בזה"ו, מכ"מ התקנה במקומה נשארת מדין דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.

ובדעת הגאונים הי' נראה לומר, דברוב גזירות חז"ל מצינו שנגזרו באופן של לא פלוג, דאפילו במקום דלא שייך טעם התקנה, עדיין נוהגת התקנה. אך לפעמים מצינו בגזירות חכמינו, דהיכא דלא שייך הטעם, דהתקנה אינה נוהגת. עי' למשל בגמ' קידושין (יא.) איכא בינייהו קיבל מסר והלך. ועי' תשו' קהלת יעקב (לבעהמ"ח תשו' משכנ"י) חחו"מ סי' ב, שתמיד כשתיקנו חז"ל איזו תקנה או כשגזרו איזו גזירה, הי' להם איזה טעם גדול וסיבה חשובה. ואילו גזרו שלא לצורך, או אפילו מפני צורך קטן, היו עוברים (במה שגזרו) משום בל תוסיף. (עי' פרמ"ג בפתיחה הכוללת ח"א אות זי"ן).

ומה"ט קיי"ל, דבמילתא דלא שכיחא ל"ג בו רבנן, דאסור הי' לחכמים לגזור גזירה מפני חשש רחוק של מילתא דלא שכיחא. (עי' בספר ארעא דרבנן אות תיב, הו"ד בשדי חמד ח"ד עמוד 278.) אך בנוגע לנוסח התקנה ונוסח

גזירות דעלמא היתה הברירה ביד חז"ל או לגזור הגזירה בנוסח סתמי, או לכלול טעם הגזירה אל תוך נוסחת הגזירה. אבל בגזרת חכמים שנגזרה לעקור דבר מן התורה, לכאורה מסתברא לומר שלא היתה הברירה בידם לגזור בנוסח סתמי בעילום הטעם, שא"כ, יהיו דבריהם סותרים ממש לדיני התורה, וזה אסור להם לעשות, וכדיוקו של הט"ז (או"ח סי' תקפח סק"ה ויו"ד סי' קיז סק"א) בלשון הגמ' סנהדרין (מו.) ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה, שאפילו בשעה שגוזרים סייג, אסור להם לעבור על דברי התורה ולגזור להדיא בסתירה גלויה למה שמפורש בתורה¹⁷.

וממילא בהכרח לומר בתקנ"ח דבנין דכריין, אשר לפי"ד הגמ' כתובות הנ"ל יש בה משום עקירת דבר מן התורה באיסור והיתר, שטעם התקנה היה כלול מעיקרא בתוך עצם נוסחת התקנה, וממילא ניחא דברי הגאונים שכתבו

וה"ג קיי"ל בנוגע לגזרות דרבנן, דבודאי כל גזרה נגזרה עפ"י טעמים חשובים וחששות חזקות. אכן, ברוב פעמים, שלא הכניסו את טעם הגזירה אל תוך נוסח הגזירה, בכה"ג שייכת הגזירה אפילו במקרה שלא שייך הטעם. ובאותם המקרים שהכניסו את טעם הגזירה אל תוך נוסח הגזירה, אזי כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, והיכא דלא שייך הטעם, לא תהי' נוהגת הגזירה.

והוא הדין והוא הטעם בנוגע לדבר שבמניין. דדוקא היכא דנגזרה הגזרה בנוסח סתמי, דוקא אז קיי"ל דצריך מנין אחר להתירו. אבל באופן שטעם הגזירה כלול בעצם נוסחת הגזירה, אשר בגזירה כזו ליכא למימר דלא פלוג רבנן, וכעין דאורייתא תיקון, וכאשר נתבאר לעיל, ממילא הוה"נ דלא שייך בכה"ג כלל דדבר שבמנין וכו'.

ומעתה נראה להוסיף ולומר, דדוקא בשאר

17. רש"י מסכת שבת דף צט עמוד א

חמיסרי הויין - שתי העגלות ההולכות זו בצד זו רחב כל אחת חמש אמות - הרי עשר, וחמש אמות ריוח שבין עגלה לעגלה - הרי חמש עשרה, ואם תאמר: יותר מעשרים הן, שהרי הקרשים אורכן עשר אמות והן מוטלות על גבי דופני עגלה לרחבה, נמצא אורך הקרשים הרי עשרים אמה, לבד מה שצריך למשוך קרשי כל עגלה ועגלה לצד החיצון של עגלה שלא יגיעו ראשי הקרשים זו בזו ומעכבין את הילוך העגלות - אין זה תשובה, שהקרשים למעלה מעשרה הן, שהעגלה גבוה עשרה, ולגבי רשות הרבים לית לן למיחשב אלא מקום העגלות וריוח שביניהן שהוא למטה מעשרה, דכל למעלה מעשרה - לאו רשות הרבים היא, הלכך לא חשיב ליה.

18. רש"י מסכת שבת דף צט עמוד א

אמתא יתירתא הואי - עוד צריך להיות ברחב הדרך עודף אמה, שתתן חצי אמה לכאן וחצי אמה לכאן לשני צדדין החיצונות של שתי עגלות.

19. תוספות מסכת שבת דף צט עמוד א

אמתא יתירא הואי - בצד העגלה דהוי קאי בה בן לוי וצריך לו אמה דגברא באמתא יתיב כדאמר בפ"ק דסוכה (ד' ז): גבי סוכה העשויה ככבשן ואע"פ שפעמים היה הולך מצד זה ופעמים מצד זה מ"מ היה די לו באמה אחת שמאיוזה צד שהיה רוצה ליכנס היה מטה העגלה לצד אחר והיה נכנס בין האהל לעגלה ומתקנם אף על פי שהיה רחוק מן הקרשים שתי אמות ומחצה כשיעור צד העגלה מכל מקום היה יכול להושיט ידו שם ולתקן או על ידי מקל או על ידי שום דבר.

20. פני יהושע מסכת שבת דף צט עמוד א

במשנה חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה וכו'. ומקשה בגמרא ל"ל למיתני חולית הבור והסלע ליתני הבור והסלע והיינו כפרש"י דפשיטא לן דסלע נקיט לענין גובהו ובור נקיט לענין עומק דנוטל מתוכה ומוציא לרה"ר וכו' עכ"ל. ולכאורה יש לדקדק דמאי ס"ד מעיקרא אכתי לא הו"ל למיתני בור כלל דבשלמא סלע איצטריך

למיתני דאע"ג דלית ליה ארבע מחיצות גמורות כמו בית דומיא דמשכן אפ"ה חייב משום גוד אסיק דהלכתא גמירא לן וכדפרישית בריש מכילתין (דף ו' ע"א) דקתני ברייתא איזהו רה"י וכו' וכן גדר והיינו משום גוד אסיק משא"כ לענין בור שמוציא מתוכה לרה"ר פשיטא דהוי רה"י גמור שמוקף מארבע מחיצות גמורות, ואפשר דאפ"ה איצטרך למיתני דסד"א דכיון דלא קביעי תשמישתיה כמו בית תו לא הוי דומיא דמשכן שרה"י שלה היה תשמישיה קבוע קמ"ל דאפ"ה חייב וק"ל:

21. תוספות מסכת שבת דף צט עמוד ב

או דילמא כיון דממקום פטור קא אתיא לא - ואם תאמר ומאי קמיבעיא ליה תיפשוט מדתניא בפ"ק (דף ו.ו.) המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ואחד המושיט ואחד הזורק חייב ואמרינן לעיל (דף צב.) המוציא משו למעלה מעשרה חייב [1] ומפרש הרב פור"ת דדוקא כשפסק כחו במקום פטור קמיבעיא ליה כגון שזרק למעלה מ' כנגד אויר רה"ר וירד האבן באלכסון ונחה על העמוד דירידה זו אינו מכחו הראשון אלא כח כחו היא וכיון דממקום פטור קא אתיא יש הפסק בין עקירה ראשונה להנחה אבל אם זרק ממש כנגד העמוד שלא הלכה באלכסון כלל אלא הלכה מכחו עד העמוד ודאי חייב ודווקא בזורק מבעיא ליה כדפי' אבל מוציא ומכניס פשיטא ליה דחייב והא דמייטי ראייה מהנושא והנותן ע"ג חייב היינו משום דמשמע ליה דמיידי בכל ענין בין בזורק בין במושיט כדתניא ברישא הזורק פטור והמושיט חייב והשתא לא דמי למוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו דהתם מכחו בא לרה"ר.

22. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף צט עמוד ב

או דילמא כיון דממקום פטור אתיא לא. הקשו בתוספות ותיפשוט ליה מהא דאמר רבא (לעיל ח' ב') המעביר חפץ ברה"ר מתחלת ארבע לסוף ארבע אע"פ שהעבירו דרך עליו חייב, ופרש"י ז"ל למעלה מעשרה טפחים חייב, ויש שתירצו דלא בעי למיפשה ממירא דאמוראי אלא מתנאי או ממתניתא, אי נמי דמעביר או מוליך בידו או בגופו שאני שהוא עצמו ברה"ר גמורה, ולא נסתפקו כאן אלא בזורק באויר, ועוד הקשו בתוספות ותיפשוט ליה מהא דתניא (לעיל ה' ב') המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו שהוא חייב ואפי' בן עזאי מודה הוא בזורק כדאיתא במתניתא בהדיא בפ"ק (ו' א'), ותירצו דהתם אע"ג דסטיו מקום פטור הוא הרי החפץ הולך בתוך עשרה טפחים שראוי להיות רה"ר בעלמא, משא"כ בזה שהוא למעלה מעשרה טפחים שאינו ראוי להיות [רשות] הרבים כלל, וכל זה אינו מחוור כל הצורך דמ"מ בכאן הקפידו בגמרא משום דאתיא ממקום פטור והתם נמי ממקום פטור אתיא, [2] ורבינו הגדול ז"ל תירץ שלא נסתפקו בכאן אלא מפני שבמקום ההנחה עצמה כשבא לנוח ברה"י היא באה במקום פטור שכל האויר שעל העמוד הוא מקום פטור, אבל בהנהו דלעיל ההנחה במקום חיוב גמור הוא ולפיכך אע"פ שבאמצע הדרך עברה במקום פטור אין לנו לחוש כיון שלא נחה שם בינתים כלל.

23. תוספות מסכת שבת דף צט עמוד ב

ומוקף לכרמלית ועשאו רה"י - [א] אומר ר"י דמשמע דדוקא מוקף לכרמלית דכיון דמוקף לכרמלית אין כ"כ סברא שיעשה רה"י מטעם דלאחרים עושה מחיצה אבל מוקפת לרה"ר ועשאו רה"י פשיטא דלעצמו נמי מהני [ב] ומשום חורי רה"י ליכא לחיוביה כמו רמיא בהריצא דלעיל דלא ניהא תשמישתיה לבני רה"י כולי האי על הכותל.

24. דף על הדף שבת דף צט עמוד ב

בגמ': כותל ברה"ר זורק ונח על גביו וכו' כיון דעשאו רה"י כמאן דמליא דמיא וכו'.
הנה בחדושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם (פי"ד דשבת ה"א) כתב לבאר דברי הגמ': ק"ו לאחרים עושה מחיצה - לעצמו לא כ"ש וז"ל:

הרי דבכל מחיצות רה"י כשם שחשובין מחיצות על תוכו, כמו כן יש בהן דין מחיצות על עצמן עכ"ד. פי', דע"י המחיצה חשיבי כאילו המחיצה עצמה נמי מוקפת במחיצה.

25. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף צט עמוד ב

בעי רבי יוחנן בור תשעה ועקר ממנו חוליא [וכו']. פירוש מספקא ליה אי אזלינן בתר סוף העקירה ונימא דמסופה הא איכא שיעור רה"י, ואע"ג דעקירה ומחיצות בהדי הדדי אתיין לית לן בה, או דילמא דבתחילת העקירה בעינן שיהא מקום מחיצות רשות היחיד, ואם תמצא [לומר] דלא מיחייב דלא חשיבא עקירה כיון דתחלתה לאו ממקום מחיצות, לענין הנחה מהו, בור עשרה ונתן לתוכו חוליא וביטלה שם ומיעטו (הוא) מהו,

הנחת חפץ וסילוק מחיצות בהדי הדדי קא אתיין ומיחייב או לא מיחייב, כלומר מי סגי לן בתחלת ההנחה שבא להניחה במקום מחיצות וחייב, או דילמא כיון דסופה איכא סילוק מחיצות לא חשיבא הנחה ברשות היחיד.

26. שבת של מי מסכת שבת דף צט עמוד ב

גמרא בעי רבי יוחנן בור תשעה ועקר ממנה חוליא וכו' עקירת חפץ ועשיית מחיצה בהדי הדדי קאתו וכו'. דע דחפירת חוליא קודם להוצא' עפר מבור לר"ה ולא הוה שתי איסורים הבאים כאחת חפירה והוצאה מרשות לרשות ודוק:

27. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף צט עמוד ב

זרק דף ונח על גבי יתדות מהו. וסבירא ליה לרבא דאמרינן פי תקרה יורד וסותם דאי לא לא הוי רשות היחיד וכדאמרינן נמי לקמן (ק"א א') גבי נעץ קנה ברשות הרבים ובראשו טרסקל, ורבינו תם ז"ל פירש בעירוובין (צ"ד ב') דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם בארבע מחיצות, ולדבריו איכא לאוקומה בדאית לה שתי מחיצות, ועדיין צריך לי תלמוד שהרי מחיצה שהגדיין בוקעין בה היא ואינה מחיצה.

1. שו"ע חושן משפט - סימן ר

(ב) היו ברשות המוכר, או ברשות אדם אחר שהם מופקדים אצלו, לא קנה הלוקח עד שיגביה המטלטלין או עד שימשכסם, כמו שנתבאר: הגה - ומיהו אם שכר המקום שמונח בו או נתנו לו במתנה ובקנין, או אפילו בדבור בעלמא, קנאו, דהשתא הוי ברשותו וקונה לו. והא דמהני דבור בעלמא, היינו ברשות אחר. אבל אם מונח ברשות המוכר ואומר: יזכה חצרי ללוקח במקח שקנה ממני, לא קנה עד שישכיר לו מקומו ויקנה לו בא' מדרכי הקנייה (טור בשם הרא"ש ור' ירוחם נ"י ח"ב). ואם היו הפירות מופקדים ביד אחר, לא סגי שיאמר: תקנה חצרי ללוקח, עד שיאמר כן מדעת המוכר (ב"י בשם הרמב"ן והמגיד פ"ד דמכירה):

2. קצות החושן סימן ר

(ה) עד שישכיר לו מקומו. ונסתפקתי בראובן שנתן שטר מתנה לשמעון על ביתו ונתן השטר תוך ביתו ואמר לו הנני נותן לך הבית עם השטר מתנה שבתוכו, מי נימא כה"ג חצירו ומתנתו באין כאחד, דכה"ג אמרו ריש פרק הזורק (גיטין עז, א ב) חצירה מה שקנתה אשה קנה בעלה, ומסיק יד דעבד כיד רבו אלא גיטו וידו באין כאחד וה"נ חצירה וגיטה באין כאחד, והרי בשעה שזרק לה הגט תוך חצירה עדיין אינו חצירה אלא ע"י הגט נעשה חצירה, וכמו גבי עבד דנעשה ידו ע"י הגט שחרור, וה"נ נעשה חצר דשמעון ע"י השטר מתנה שבחצר.

ולאחר העיון נראה פשיטא דכה"ג אינו זוכה, דכיון דהחצר והשטר עדיין לא יצא מרשותו איך יזכה בו המקבל ומאין יהיה לו להמקבל זכיה בביתו ובשטרן. **והא דאמרינן גבי גט חצירה וגיטה באין כאחד, נראה דגט שאני דגט אשה ודעבד לא בעי זכיה דרך זכיה כיון דאשה ועבד בע"כ ואין זכיה בע"כ, אלא ודאי דגבי אשה לא בעי רק ונתן בידה וכן בעבד וליכא תורת זכיה והקנאה בע"כ**, ומהאי טעמא נמי נראה בהא דקי"ל (גיטין כ, א) כתבו על איסורי הנאה כשר, ואע"ג דליכא תורת זכיה כלל באיסורי הנאה וכמ"ש הרשב"א בתשובה (ח"א) סי' תר"ב ע"ש, וזה דלא כדברי ריב"ש (סי' ת"א) דס"ל דיש זכיה באיסורי הנאה, אלא ודאי משום דגירושין בע"כ לא בעי זכיה כלל אלא ונתן בידה. ולפ"ז נראה בשטר מתנה שכתבו על איסורי הנאה דלא מהני, ומשום דגבי שטר מתנה כתיב (ירמיה לב, יא) ואקח את ספר המקנה ובעינן שיזכה בו המקבל ובאיסורי הנאה לא שייך תורת זכיה לפי מ"ש הרשב"א בתשובה הנזכרת, ואפ"ה גבי קידושין מהני כתבו באיסורי הנאה וכמ"ש בחלקת מחוקק באה"ע סימן (ל') [ל"ב] (סק"ו) משום דאתקש ויצאה והיתה, **וכיון דלא בעינן בגט אשה ועבד תורת זכיה בשטר אלא ונתן בידה או בחצרה, ומש"ה כל שידה וגיטה באין כאחד סגי לה והוי ונתן בידה כיון דהחצר והיד באין עם נתינת הגט כאחד, אבל במתנה דבעינן שיזכה המקבל בשטר מתנה דרך זכיה וכל זמן שלא בא החצר לידו לא זכה בשטר מתנה**. ועיין לשון רש"י ריש פרק הזורק (שם) גיטה וידה באין כאחד, ע"י הגט באה ידה לה ע"י נתינתו עכ"ל, והיינו משום דלא בעינן התם זכיה רק נתינה ודו"ק.

ובהכי ניהא מאי דקשיא לי בהא דקי"ל בשטר שחרור שלא לשמה דפסול, והיא הלכה רווחת בישראל כדאיתא בפ"ק דגיטין דף ט' (ע"ב), והא גופו של שחרור הרי את בן חורין הרי את לעצמן הרי את קנוי וכדאיתא בפרק (השולח) [המגרש] (גיטין פה, ב), וא"כ אמאי לא קני עצמו בתורת שטר, דמאי שנא מנותן את עבדו לאחר וכותב לו עבדי קניו לך דנקנה בשטר ולא בעי לשמה, והשתא דהקנה אותו לעצמו אמאי אינו קונה את עצמו בשטר. ואין לומר הא דבעי לשמה היינו להתירו בבת חורין, אבל למקני נפשיה קני אפילו שלא לשמה, דא"כ תיקשי לשמואל דס"ל פרק השולח (שם) דף (מ') [ל"ח] (ע"א) המפקיר עבדו יצא לחירות ומותר בבת חורין ומשום דבעי עבד איש ע"ש, ולשמואל כיון דקנה נפשיה ממילא מותר בבת חורין. ולפי מ"ש ניהא דשלא לשמה כיון דאינו בתורת שחרור אלא בתורת קנין ובעי זכיה בשטר, וכיון דיד עבד כיד רבו הו"ל כנותן שטר מתנה לחבירו על חצירו ונתן השטר מתנה בחצר דלא קנה לא החצר ולא השטר ודו"ק. ולפ"ז בשטר ע"י אחרים קנה נפשיה אלא שאסור בבת חורין, ועיין פ"ק דקידושין דף כ"ג (ע"א) ואכתי צ"ע: